

УДК 378:304

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-59-67](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-59-67)**ДВОРНИК ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА,**

здобувачка третього рівня вищої освіти кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти, Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Olena Dvornyk,

Postgraduate Student of the Department of Pedagogy, Methodology and Management of Education, Educational and Scientific Institute «Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy» of V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

E-mail: yakowleva@ukr.net**ORCID iD:** <https://orcid.org/0000-0001-7561-3432>

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

A Розглянуто методологічні основи розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах. На основі міждисциплінарного підходу, який поєднує психологічні, соціологічні та педагогічні теорії, визначено ключові методологічні підходи: андрагогічний, компетентнісний, системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований та адаптивний. Обґрунтовано важливість дотримання принципів науковості, гуманізму, системності, зв'язку теорії з практикою, прогностичності, особистісної орієнтації та інклюзивності. Результати дослідження свідчать про те, що впровадження цієї методології сприятиме підвищенню рівня підготовки педагогів, що дозволяє ефективно здійснювати соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах, забезпечуючи їм рівні можливості для успішного навчання та соціалізації.

Ключові слова: вчитель; здобувач освіти; методологічний підхід; принципи; складні життєві обставини, соціальна компетентність

METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE OF TEACHERS TO WORK WITH LEARNERS IN DIFFICULT LIFE CIRCUMSTANCES

S This article examines the methodological basis of teachers' social competence development to work with learners who have found themselves or may have found themselves in difficult life circumstances. This issue is especially relevant in the current socio-economic and security challenges facing Ukraine. The methodological basis is centered on an interdisciplinary approach that integrates psychological, sociological, and pedagogical theories, allowing the comprehensive consideration of the problem comprehensively and providing effective teacher training.

Six key methodological approaches that form the basis for the development of teachers' social competence are identified: andragogical, competence, systemic, activity-based, personality-oriented, and adaptive. The andragogical approach focuses on teachers' continuous development and self-organization of teachers, the competence approach ensures the formation of key competencies necessary for successful pedagogical activity. The system approach allows us to consider the development of social competence as a holistic process, and the activity approach contributes to the practical application of the acquired knowledge and skills. A person-oriented approach emphasizes the importance of an individual approach to each learner, and an adaptive approach allows students to quickly respond to changes in the social and educational environment.

Attention is focused on the importance of abide by scientific, humanism, systemicity, the connection of theory with practice, predictability, personal orientation and inclusiveness. These principles are the basis for creating an effective methodology for preparing teachers to work with learners in difficult life circumstances. In particular, the principle of humanism focuses the educational process on respect for the personality of each learner, the principle of consistency ensures the consistency and integrity of the educational process, and the principle of inclusiveness guarantees equal access to quality education for all learners.

The research results confirm that introducing the proposed methodology significantly increases the level of teacher training, allowing teachers to effectively provide social and pedagogical support to learners who have found themselves or may find themselves in difficult life circumstances. This, in turn, contributes to their successful socialization and integration into society. It is important to note that the implementation of these approaches and principles not only contributes to the development of social competence among teachers but also ensures the creation of a safe educational environment focused on the individual needs of each learner.

Keywords: teacher; learner; methodological approach; principle; difficult life circumstances; social competence

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Встановлення методологічної основи пізнання є ключовим аспектом наукового дослідження будь-яких явищ і процесів. Це дозволяє не лише структуровано підходити до вивчення досліджуваних об'єктів, але й забезпечує цілісність й об'єктивність наукових висновків. І. Антошина безпідставно зазначає, що методологічна основа є наріжним каменем, опорою та фундаментом будь-якого наукового дослідження [1, с. 7]. Саме завдяки методологічному підходу можна створити чіткі орієнтири для розвитку необхідних компетентностей в умовах сучасних викликів.

Сучасне суспільство, особливо в умовах соціально-економічних і безпекових викликів, які постали перед Україною, вимагає від закладів загальної середньої освіти забезпечення високого рівня академічних знань усіх здобувачів освіти, включаючи тих, хто опинився або може опинитися у складних життєвих обставинах. Ці виклики вимагають і розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи із зазначеними категоріями здобувачів освіти. Ця компетентність стала необхідним складником професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників, що забезпечує їхню здатність до самореалізації та ефективної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу [21]. Методологічна основа розвитку соціальної компетентності, що включає міждисциплінарні дослідження та враховує законодавчі норми соціального захисту дітей, є критично важливою для забезпечення якісного освітнього процесу. Це питання також набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю адаптації освітніх програм до сучасних викликів, що сприяє підготовці вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах і забезпечує їхню соціальну й академічну адаптацію.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Розгляд теоретичних і методологічних аспектів формування й розвитку соціальної компетентності педагогічних працівників, зокрема майбутніх фахівців, є предметом численних досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Серед них відзначимо роботи таких дослідників, як-от: Т. Абрамович, Л. Ароніка, І. Бех, О. Варецька, О. Ісаєва, Л. Кулакова, О. Майданик, І. Мирна, І. Никитюк, С. Остапенко, К. Робінсон, І. Сидорук, Т. Смагіна, О. Субіна, М. Федорук, М. Фуллан, Е. Харгрівз, а також фінські науковці Р. Tynjälä, А. Virtanen, У. Klemola, Е. Kostiainen, Н. Rasku-Puttonen та ін. Ці дослідження здебільшого зосереджені на загальних аспектах формування та розвитку соціальної компетентності педагогічних працівників і майбутніх учителів, проте вони не висвітлюють специфічних методологічних підходів, необхідних для розвитку цієї компетентності в учителів, які працюють зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах, особливо в контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна. Отже, дослідження методологічних основ розвитку соціальної компетентності вчителів у цьому специфічному контексті залишаються малодослідженими та потребують спеціального наукового аналізу.

Метою статті є визначення методологічної основи розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі

здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах, а саме методологічних принципів і підходів, які є науковим підґрунтям для створення ефективної методики розвитку соціальної компетентності вчителів із зазначеною вище категорією здобувачів освіти у системі післядипломної освіти.

Викладення основного матеріалу. Методологічна основа розвитку соціальної компетентності вчителів для роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах спирається на міждисциплінарні дослідження, що інтегрують психологічні, соціологічні та педагогічні теорії, з акцентом на гуманістичний підхід, який підкреслює емпатію, толерантність та індивідуальний підхід [3; 4; 23; 29; 43; 49]. Вона враховує законодавчі норми щодо соціального захисту дітей у складних життєвих обставинах [33; 34; 35]. Важливу роль відіграють освітні стандарти та програми, що стосуються підготовки вчителів, включаючи курси з педагогіки, психології та соціальної роботи, необхідні для роботи з уразливими групами дітей. Також важливо врахувати модель освітнього середовища для розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах [11; 48].

Спираючись на аналіз філософських аспектів дослідження та враховуючи результати робіт науковців, як-от: Т. Абрамович, О. Варецька, Т. Железна, Є. Кочерга, І. Мирна, В. Михайлов, А. Остапенко, О. Рибчук, Ю. Скиба, О. Токарська, а також з огляду на специфіку проведеного дослідження, вважаємо основними методологічними підходами є андрагогічний, компетентнісний, системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований та адаптивний. Обґрунтуємо застосування кожного з них відповідно до об'єкта дослідження.

Андрагогічний підхід у сфері післядипломної освіти дозволяє розглядати навчання в системі неперервного підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників як засіб розвитку здатності особистості до самоорганізації, саморегуляції, самоуправління та самореалізації [40, с. 272]. Це питання досліджують такі науковці: І. Бердичевська, Ж. Борщ, Т. Калюжна, О. Кірдан, Л. Кравчук, Т. Кудрявцева, І. Лебедева, Л. Ніколенко, О. Орлова, Т. Райкова, А. Самко, Т. Сорочан, Т. Шарапова.

У дослідженні ми спираємося на висновки Л. Кравчук, яка стверджує, що андрагогічний підхід розвиває активність і творчі здібності вчителів, забезпечуючи державу висококваліфікованими педагогами, які відповідально володіють теорією та практикою педагогічної роботи. Такі педагоги швидко адаптуються до змін у професійній діяльності, прагнуть до самоосвіти протягом життя і передають свій досвід здобувачам освіти [20, с. 62]. Андрагогічна освіта також дозволяє перейти від предметного принципу побудови змісту освіти до створення інтегрованих навчальних курсів, що відображають цілісну картину професійної діяльності [37, с. 188].

Відповідно до нашого дослідження це положення трактуємо як основу для створення методик, що сприятимуть ефективній підготовці вчителів до роботи зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах. Це включає розроблення інтегративних

курсів, що поєднують різні аспекти педагогічної та соціальної роботи, забезпечуючи цілісний підхід до професійної підготовки.

Компетентнісний підхід визначається як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей особистості. Він орієнтує освіту на формування комплексу компетентностей, включаючи знання, вміння, навички та ставлення, якими повинні оволодіти педагогічні працівники. Науковці І. Бех, Н. Бібік, О. Глушко, С. Паламар, В. Луговий, В. Луначек, Г. Михайлишин, Ю. Панфілов, О. Овчарук, К. Рудніцька, О. Савченко, Б. Фурманець, В. Химинець, О. Якимчук зробили значний внесок у розвиток цієї концепції.

Посилаючись на С. Паламар, компетентнісний підхід – це принцип реорганізації змісту і процесу освіти для досягнення конкретних цілей, що оцінюється як освітній результат і визначає якість сучасної освіти. Основним результатом є формування ключових компетентностей в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, соціальній та інших сферах [30, с. 271].

Спільну думку знаходимо у О. Савченко, яка зазначає, що компетентнісний підхід передбачає розуміння сучасних проблем суспільства, усвідомлення принципів функціонування світу та здатність виконувати різні соціальні ролі [39, с. 58]. У нашому дослідженні компетентнісний підхід використовується як ключовий принцип, що спрямовує навчання на розвиток всебічно підготовлених фахівців, здатних ефективно працювати у різних умовах і ситуаціях. Цей підхід особливо важливий для роботи зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах, оскільки він сприяє не лише академічному успіху, але й розвитку життєвих навичок, необхідних для подолання труднощів та інтеграції в суспільство.

Іншим методологічним підходом у якості підґрунтя розвитку соціальної компетентності (СК) вчителів до роботи зі здобувачами освіти (ЗО) у складних життєвих обставинах (СЖО) є *системний підхід* як важливий методологічний засіб наукового пізнання. Цей підхід дозволяє поділити складні явища на частини або елементи, визначити способи організації цих елементів в єдине ціле, забезпечити взаємопідпорядкування елементів системи та їхню взаємодію (В. Безпалько, Л. фон Берталанфі, С. Беляєв, С. Гончаренко, Т. Гуменюк, В. Ковальчук, М. Корець, О. Лісовець, О. Отич, О. Тадеуш, М. Фіцула).

Провідний методолог педагогічної науки України С. Гончаренко [8, с. 305] визначає системний підхід як напрям методології науки, завданням якого є розроблення методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем, розкриття їхньої цілісності, виділення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину. Головну перевагу системного підходу ми бачимо в його здатності функціонувати як впорядковувачий принцип при описанні та моделюванні об'єкта дослідження, що забезпечує стабільну послідовність дослідження [22, с. 146]. Не можна залишити поза увагою думку видатного педагога А. Макаренка, який говорив про неможливість

формування особистості по частинах. Тому цілісність підходу є обов'язковою необхідністю, оскільки його ідея виражена в тому, що властивості цілого не є породженням властивостей його елементів [5].

Отже, системний підхід є необхідним для розвитку СК учителів до роботи зі ЗО у СЖО, оскільки він забезпечує цілісний і послідовний підхід до дослідження, аналізу та інтеграції всіх необхідних компонентів, що сприяє ефективнішій роботі зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах.

Діяльнісний підхід ґрунтується на положенні, що психіка особистості нерозривно пов'язана з її діяльністю і діяльністю обумовлена. Основу діялісного підходу формують ключові теорії О. Леонтьєва, С. Рубінштейна. Теоретичні засади діялісного підходу в освіті обґрунтовані в працях таких дослідників, як-от: Г. Васьківська, В. Гнидко, А. Єрмола, А. Каленський, В. Лозова, Н. Мирончук, Т. Молнар, І. Пометун, Б. Сусь, М. Шут та ін.

У педагогіці цей підхід визначається як спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань, успішну адаптацію в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [28, с. 77]. Н. Мирончук акцентує на практико-орієнтованій тактиці діялісного підходу в контексті підвищення кваліфікації педагогічних працівників, наголошуючи на необхідності засвоєння системи способів і прийомів здійснення професійної діяльності [25, с. 86].

Слушною, на наш погляд, є думка А. Каленського, який вважає, що діялісний підхід передбачає спрямованість процесу стандартизації змісту освіти на розвиток ключових і професійних компетентностей педагогічних працівників та їхнє практичне застосування для успішної соціальної та професійної самореалізації [17, с. 29].

У контексті нашого дослідження діялісний підхід є необхідним для розвитку СК вчителів до роботи зі ЗО у СЖО. Він сприяє формуванню практичних умінь і навичок, необхідних для ефективно педагогічної діяльності в складних соціальних умовах, і забезпечує здатність педагогів адаптуватися до змін і реалізовувати свої професійні компетентності.

Не менш важливим для дослідження нашої проблеми є *особистісно-орієнтований підхід*, який визначає центром освітнього процесу особистість педагогічного працівника, а основна мета полягає у розвитку його професійної, творчої та соціокультурної діяльності, а також унікальності та індивідуальності [2]. Теоретичні основи особистісно-орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки педагогічних працівників вивчали Н. Башаєв, І. Бех, С. Боліла, І. Дичківська, О. Дубасенюк, І. Каньковський, М. Касьяненко, Т. Федорова, М. Чобітько, Р. Шаймарданов, С. Яценко.

З погляду методології, особистісно-орієнтований підхід дозволяє виявити специфіку побудови діяльності учасників освітнього процесу на основі поваги до особистості, довіри до неї, виявити роль і місце суб'єктів освітнього процесу і забезпечити розкриття і максимальне використання суб'єктного досвіду [12, с. 18].

Важливим для нашого дослідження є думка С. Яценко, яка визначає особистісно-орієнтований підхід в освіті як педагогічно спрямований процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії здобувача освіти та викладача, що має на меті реалізацію індивідуального творчого потенціалу здобувача освіти у поєднанні з розвитком професійних, фахових, особистісних якостей викладача, урахуванням їх природних нахилів, здібностей, індивідуальних відмінностей, суб'єктного досвіду, що визначають унікальність кожної особистості, шляхів її самореалізації з метою становлення соціально компетентної особистості [47].

Тому використання особистісно-орієнтованого підходу для розвитку СК вчителів до роботи зі ЗО у СЖО дозволяє враховувати індивідуальні потреби та особливості здобувачів освіти, створюючи безпечне освітнє середовище. Цей підхід підвищує ефективність підтримки здобувачів освіти, сприяючи їхньому психосоціальному розвитку, академічним успіхам і соціальній адаптації, що є критично важливим для здобувачів освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах.

Теоретико-методичні засади *адаптивного підходу* знайшли своє відбиття в дослідженнях таких науковців, як-от: Г. Єльнікова, О. Єрьоменко, С. Калаур, С. Копилова, О. Романовський, М. Чеботарьов, Л. Юхман. Для нашого дослідження важливою є думка Г. Єльнікової про те, що цей підхід є конкретною відповіддю (реакцією) на прояв і розвиток реальної ситуації, що володіє конкретними характеристиками [13].

Адаптивний підхід заснований на тому, що всі рішення індивіда базуються на його досвіді взаємодії з оточуючим середовищем, тому процес адаптації до фізичного й соціального оточення ніколи не припиняється, і індивід також

змінює середовище під свої потреби, балансуючи між особистими інтересами та оптимізацією оточення [14, с. 5].

Поділяємо думку з С. Копиловою, яка підкреслює, що адаптивний підхід змінює стратегію і тактику взаємодії у системі «викладач – здобувач освіти», забезпечуючи перехід від монологу до діалогу, від організації до самоорганізації, та від управління до самоуправління. Це створює умови для реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому процесі [19, с. 144].

У сучасних умовах, коли Україна стикається з численними викликами та реактивними змінами в нормативно-правовій документації та вимогами суспільства, адаптивний підхід для розвитку СК вчителів до роботи зі ЗО у СЖО стає надзвичайно важливим. Цей підхід дозволяє швидко реагувати на зміни, підтримувати ефективну взаємодію та забезпечувати відповідну підтримку здобувачам освіти, сприяючи їхній соціальній та академічній адаптації.

Наступним етапом визначимо *дидактичні принципи* розвитку СК вчителів до роботи зі ЗО у СЖО відповідно до обґрунтованих методологічних підходів, що забезпечують ефективність цього процесу.

Відзначимо, що дидактичні принципи є тим фундаментом, на якому гуртується теорія вищої освіти і навчання. Вони визначають зміст, організаційні форми і методи побудови освітнього процесу у закладах освіти. Спираючись на них, можна осмислити та систематизувати фактичний досвід викладання кожної дисципліни, розробити методику оволодіння нею [26].

Представимо погляд науковців щодо застосування дидактичних принципів для розвитку компетентностей педагогічних працівників у системі післядипломної освіти (табл. 1):

Таблиця 1

Погляд науковців щодо застосування дидактичних принципів для розвитку компетентностей педагогічних працівників у системі післядипломної освіти

Автор	Дидактичні принципи навчання		
Н. Журавська [15]	принцип виховуючого навчання; принцип науковості;	принцип зв'язку теорії з практикою; принцип систематичності;	принцип свідомості; принцип активності.
В. Михайлов [27]	загальні принципи: неперервності, обов'язковості, варіативності, інноваційності, самоактуалізації; галузеві принципи: збалансованості, індивідуалізації, професійної спрямованості, практико-орієнтованості, готовності діяти у надзвичайній ситуації.		
О. Рибчук [38]	загальнонаукові (науковості, системності, наступності і послідовності, доступності, розвивальності, суб'єктивності); специфічні (забезпечення гармонійного поєднання професійної та фахової компетентності, індивідуалізація розвитку та саморозвитку).		
Ю. Скиба, Є. Кочерга [41]	традиційні (особистісної орієнтації, науковості, системності, доступності); специфічні (здоров'язбереження, інноваційної ролі педагога).		
О. Токарська [45]	самостійності навчання; спільної діяльності; опори на досвід;	індивідуалізації навчання; системності навчання; контекстності навчання;	актуалізації результатів навчання; електичності; самосвідомості.

Отже, на підставі аналізу наукових джерел і враховуючи принципи освітньої діяльності, зазначеними у Законі України «Про освіту» [34], для розвитку СК вчителів зі 30 у СЖО виділимо такі принципи, як-от: науковості, гуманізму, системності навчання, зв'язку теорії з практикою, прогностичності, особистісної орієнтації, інклюзивності. Конкретизуємо сутність кожного з визначених принципів.

Принцип науковості вважається провідним орієнтиром у приведенні змісту освіти у відповідність з рівнем розвитку науки і техніки, з накопиченим світовою цивілізацією досвідом [31, с. 3]. Цей принцип забезпечує використання сучасних наукових знань і методик у процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Упровадження науково обґрунтованих методів і технологій навчання, що базуються на останніх досягненнях педагогічної науки, дозволяє вчителям бути в курсі новітніх освітніх тенденцій і методологій, що сприяють розвитку соціальної компетентності до роботи зі 30 у СЖО.

Центральним принципом для розвитку СК вчителів до роботи зі 30 у СЖО є *принцип гуманізму*. Варто звернутися до думки видатного методолога С. Гончаренка, який визначає термін «гуманізація освіти» як один із нових соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність. Гуманізація націлена на посилення тих положень вітчизняної і зарубіжної педагогіки, що орієнтують на повагу до особистості здобувача освіти, формування в нього самостійності, встановлення гуманних, довірчих стосунків між ним і педагогічним працівником. При цьому надзвичайно важливо враховувати духовний потенціал вихованця і прилучати його до людської культури [7, с. 156]. Теоретичну основу цього принципу вивчали Г. Балл, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Казанська, Н. Кравець, О. Сидоренко, В. Сухомлинський.

Принцип гуманізму в освіті передбачає, що освітній процес будується на основі поваги до особистості кожного учасника, визнаючи його гідність, права та свободи. Це означає, що освітній процес має бути орієнтований на всебічний розвиток особистості, враховуючи її індивідуальні особливості, потреби та потенціал. Цей принцип для розвитку СК вчителів для роботи зі 30 у СЖО забезпечує орієнтацію на всебічний розвиток особистості учнів та педагогів, сприяючи створенню гуманного та безпечного освітнього середовища.

Принцип системності навчання полягає у побудові освітнього процесу як цілісної системи, де всі його компоненти взаємопов'язані і взаємодіють один з одним. Це включає зміст навчання, методи, форми організації та контроль результатів. Системний підхід забезпечує узгодженість і послідовність навчальних завдань, сприяє формуванню у здобувачів системного мислення і цілісного сприйняття навчального матеріалу.

Важливою для нашого дослідження є думка І. Бушман, яка наголошує, що використання принципу системності якраз надає можливість оперувати освітою не як окремим об'єктом, а у взаємозв'язку з іншими системами суспільного життя, зокрема з культурою, з масивом її креативних принципів, методик і стереотипів функціонування [6, с. 3].

Отже, принцип системності навчання для розвитку СК вчителів для роботи зі 30 у СЖО забезпечує комплексний, послідовний і цілісний підхід до професійного розвитку педагогів, що є ключовим для ефективного виконання ними своїх професійних обов'язків.

Основою принципу *зв'язку теорії з практикою* є центральне положення класичної філософії, згідно з яким знання перевіряються практикою, практика – критерій істини, положення реальному житті, практики – відправна точка пізнання [32]. Більше того, посилюючись на науковій праці С. Гончаренка, зв'язок теорії з практикою – це наріжний камінь у фундаменті наукової методології [9, с. 4].

У той же час В. Радкевич вважає, що принцип зв'язку теорії з практикою полягає у підготовці викладачів до свідомої продуктивної професійної діяльності з урахуванням того, що практика є поштовхом до пізнавальної діяльності й одночасно критерієм перевірки істинності знань [36, с. 8].

Погоджуємось з О. Тімець, яка визначає принцип єдності теорії і практики з життям як основу професійної діяльності, що прогнозує поєднання теорії й практики в процесі пізнання, адаптацію педагогічного працівника до неперервних життєвих змін, оволодіння здобувача освіти фаховою теоретичною інформацією та практичними вміннями й навичками [44, с. 27].

У контексті дослідження принцип зв'язку теорії з практикою має вирішальне значення для підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Включення практичних занять у систему післядипломної освіти дозволяє застосовувати теоретичні знання в реальних ситуаціях, що важливо при роботі зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах.

Принцип прогностичності розуміємо у здатності передбачати майбутні зміни та тенденції у суспільстві, економіці та технологіях, і відповідно адаптувати освітні програми, щоб забезпечити підготовку педагогічних працівників до майбутніх викликів. Варто звернутися до думки С. Харченка, який вважає, що цей принцип має передбачати неперервне модифікування професійно-педагогічного процесу на найближчі роки з урахуванням методу екстраполяції для корегування освітніх цілей у разі ймовірних соціально-економічних змін [46, с. 34–35].

У той же час принцип прогностичності передбачає не лише поточне відстеження стану процесу навчання, але й прогнозування подальших тенденцій його розвитку та внесення відповідних коректив, що створює передумови для вдосконалення навчального процесу [24, с. 158].

Слушною, на наш погляд, є думка Т. Горохівської, яка вважає, що принцип прогностичності має на меті не лише підготовку педагогічних працівників із знаннями та навичками у певних дисциплінах, але й формування компетентності, що дозволяє успішно реалізувати себе в професійній діяльності та задовольнити суспільні потреби [10].

У рамках нашого дослідження цей принцип є одним із ключових для розвитку СК вчителів до роботи зі 30 у СЖО. Він забезпечує ефективність планування та впровадження освітніх реформ, враховуючи численні виклики, з якими

стикається Україна, і дозволяє передбачати можливі зміни у соціально-економічному середовищі, законодавчому полі та вимогах до професійної діяльності педагогічних працівників, що, у свою чергу, готує їх до нових умов і викликів.

Особистісно-орієнтований принцип в освіті передбачає індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти, враховуючи його особисті особливості, здібності та потреби, з метою максимальної реалізації його потенціалу та розвитку унікальних компетенцій. Психолого-педагогічні та дидактичні основи особистісно-орієнтованого навчання досліджували Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, Л. Кайдалова, І. Підласий, О. Савченко, С. Сисоєва.

Особистісно-орієнтований підхід базується на гуманістичній філософії, яка визнає унікальність суб'єктного досвіду здобувача освіти як найважливішого джерела індивідуальної життєдіяльності.

Метою технології особистісно-орієнтованого навчання є гармонійне формування і всебічний розвиток особистості, повне розкриття її творчих сил, вироблення власного «Я», неповторної індивідуальності. Індивід має стати суб'єктом життєдіяльності, професійної діяльності, а не опановувати тільки певну сукупність загальнонаукових і професійних знань, умінь і навичок [16].

Тобто цей принцип спрямований на створення умов, які забезпечують гармонійний розвиток особистості, її самореалізацію та соціальну адаптацію. Навчання педагогічних працівників у системі післядипломної освіти індивідуалізованим підходам до кожного здобувача освіти, враховуючи його особистісні та психологічні характеристики, є ключовим для ефективної роботи зі здобувачами освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах.

Останнім значущим принципом навчання є *інклюзивність*, що полягає у забезпеченні рівного доступу до освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, соціального статусу, фізичних або психічних обмежень. Це означає створення умов для включення дітей з різними фізичними, психологічними та навчальними потребами до звичайних навчальних процесів, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей для досягнення успіху. Принцип інклюзивності визначений законодавством України, як один з основних принципів освітньої діяльності [34].

Інклюзивне навчання представляє собою систему освітніх послуг, що гарантуються державою, засновану на принципах недискримінації, врахування різноманітності людини, ефективного залучення та включення всіх учасників освітнього процесу [42, с. 10].

Погоджуємось з С. Калинок, що інклюзивна освіта включає взаємодію концептуальних аспектів і ролі особистості, й підкреслює значення створення динамічного та підтримувального середовища, де кожен учасник може розвиватися згідно з власними індивідуальними особливостями та досягати свого повного потенціалу [18, с. 26].

Для розвитку СК вчителів для роботи зі ЗО у СЖО принцип інклюзивності має вирішальне значення. Він забезпечує

створення умов, які дозволяють кожному здобувачу освіти, незалежно від його обставин, отримати якісну освіту та підтримку.

Результатом дослідження стало визначення методологічної основи розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах. Ця основа базується на комплексі методологічних підходів, серед яких виділяються андрагогічний, компетентнісний, системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований та адаптивний. Ключовими принципами, які забезпечують ефективність цього процесу, є науковість, гуманізм, системність навчання, зв'язок теорії з практикою, прогностичність, особистісна орієнтація та інклюзивність.

Ці підходи та принципи створюють цілісну структуру, яка дозволяє не лише розвивати соціальну компетентність учителів, але й адаптувати їхню професійну діяльність до умов, що постійно змінюються, з урахуванням індивідуальних потреб здобувачів освіти. Упровадження такої методологічної основи сприяє підвищенню рівня підготовки педагогів і забезпечує ефективне вирішення завдань, пов'язаних із соціальною підтримкою та навчанням дітей, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах.

Висновки з даного дослідження. Важливість створення безпечного освітнього середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного здобувача освіти, є ключовим фактором для розвитку соціальної компетентності вчителів. Результати дослідження показали, що впровадження цієї обґрунтованої методологічної основи може значно підвищити рівень підготовки вчителів, що сприятиме не лише їхній професійній самореалізації, але й ефективному вирішенню завдань соціальної підтримки та навчання здобувачів освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах.

Ці підходи та принципи сприятимуть ефективному розробленню методики, яка забезпечить всебічний розвиток соціальної компетентності вчителів, що є необхідною умовою для якісної освіти та підтримки здобувачів освіти, які опинились або можуть опинитися у складних життєвих обставинах. Упровадження такої методики сприятиме підвищенню адаптивності педагогів до змін у соціальному середовищі, забезпечуючи їхню здатність швидко реагувати на виклики та ефективно підтримувати зазначених категорій здобувачів освіти. Зрештою, це підвищить загальний рівень освітнього процесу та сприятиме інтеграції вразливих груп здобувачів освіти у суспільство, забезпечуючи їм рівні можливості для успішного навчання та соціалізації.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на практичне впровадження розробленої методології у різних контекстах освітнього процесу та на оцінку її ефективності в умовах сучасних соціально-економічних викликів. Важливим є також дослідження впливу цієї методологічної основи на розвиток соціальної компетентності вчителів у довготривалій перспективі, а також можливість її адаптації до інших сфер педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Антошина І. В. Методологія як фундаментальна основа наукового дослідження. *Академічні візії*. 2024. Вип. 27. С. 1–7. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/957> (дата звернення: 09.09.2024).
2. Башавець Н. А., Касьяненко М. М. Особистісно-орієнтований підхід в професійній діяльності викладача фізичного виховання у закладах вищої освіти. 2023. URL: <http://dSPACE.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18970/1/Bashavets.pdf>
3. Березан В. І. Підготовка майбутнього педагога до реалізації інноваційних педагогічних технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2002. Вип. № 2, ч. 2. С. 181–185.
4. Бех І. Д. Професійно-особистісна компетентність педагога у контексті гуманістичної особистісно орієнтованої освіти. *Наукові записки. Педагогіка і психологія*. 2002. Вип. 6, ч. 1. С. 13–19.
5. Бучківська В. В. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка в контексті особистісно орієнтованого підходу у вихованні : монографія. Хмельницький, 2007. 186 с.
6. Бушман І.О. Система освіти як засіб модернізації української культури : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10. Суми, 2005. 19 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/3407/1/58.pdf>
7. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти. В кн. *Енциклопедія освіти* / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
9. Гончаренко С. У. *Методологічні засади побудови педагогічної теорії. Шлях освіти*. 2007. № 2. С. 2–10. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706665/1/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 08.07.2024)
10. Горохівська Т. М. Закономірності і принципи концепції розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. Publishing House «Baltija Publishing». 2020. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/68/1472/3443-1>
11. Дворник О. М., Рубан Н. П. Інтегративна модель освітнього середовища розвитку соціальної компетентності вчителів до роботи зі здобувачами освіти у складних життєвих обставинах. *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 68, т. 1. С. 64–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.11>
12. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 436 с.
13. Єльнікова Г. В., Юхман Л. І. Застосування адаптивного підходу в освітній діяльності закладів вищої освіти. *Адаптивні процеси в освіті* : зб. матеріалів (тез доповідей) 1-го Міжнарод. наук. форуму. Київ ; Харків, 2022. № 1 (4). С. 61–63.
14. Єрьоменко О. А. Адаптивна система професійної підготовки магістрів з управління навчальним закладом: теорія і практика : монографія. Харків : ФОРМ Панова А.М., 2020. 420 с.
15. Журавська Н. Професійний розвиток педагогічних працівників: шлях до забезпечення якості фахової передвищої освіти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726175/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D1%82%D0%B5%D0%B724.06.pdf#page=84>
16. Кайдалова Л. Г. Теоретичні та методологічні аспекти особистісно орієнтованого навчання. URL: <https://dSPACE.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2923/1/1.pdf>
17. Каленський А. Методологічні підходи до стандартизації змісту професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2018. № 16. С. 27–33. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714690/> (дата звернення: 03.07.2024).
18. Калинюк С. С. Інтегративна освіта: адаптація до потреб особистості у світлі антропоцентричних цінностей. *Правова держава*. 2023. № 52. С. 21–29. URL: <https://dSPACE.zhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/61866/1/291731-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%20%d1%96-677539-1-10-20231218.pdf> (дата звернення: 08.08.2024)
19. Копилова С. В. Вплив ідей адаптивної школи на розвиток теорії адаптивних систем в професійній освіті. *Психолого-педагогічні проблеми в освітньому процесі* : зб. наук. ст. Харків : ХНПУ : ХОГОКЗ, 2012. С. 140–145. URL: https://culturehealth.org/hogokz_knigi/Kn_produkc/Zbirnik/1_HNPU2012.pdf#page=140
20. Кравчук Л. Реалізація андрагогічного підходу в системі післядипломної освіти. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12307/1/L_Kravchuk_AZPO_IPPO.pdf Курлишук І., Швирка В. Педагогічні умови розвитку соціальної компетентності майбутніх фахівців засобом волонтерської діяльності. *ЛОГОС*. 2021. С. 85–87. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-05.02.2021.v5.27> (дата звернення: 09.09.2024).
21. Лісовець О. Системний підхід до формування соціально-правової компетентності соціальних працівників. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. № 1/2. С. 145–151. DOI: [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018\(1-2\)145151](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018(1-2)145151) (дата звернення: 28.08.2024).
22. Майданик О. Формування соціальної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. *Молодий вчений*. 2023. № 1.1 (113.1). С. 40–44. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-113.1-10>
23. Макаренко І. Є. Принципи організації моніторингу якості процесу навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2011. № 27. С. 153–159.
24. Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 4 (76). С. 85–88. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/13927/1/85-88.pdf>
25. Мисечко Є. М., Астахова Л. Є., Мисечко О. Є. Дидактичні принципи формування професійної компетентності вчителя. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/744/1/99maerkrv.pdf> (дата звернення: 04.08.2024).
26. Михайлов В. М. Педагогічне моделювання розвитку професійної компетентності фахівців із питань цивільної безпеки в системі післядипломної освіти. *Академічні студії. Педагогіка*. 2021. № 1 (3). С. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.9> (дата звернення: 04.08.2024).
27. Молнар Т. Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. *Молодь і ринок*. 2016. № 1 (132). С. 76–79.
28. Никитюк І. В. Розвиток професійних компетентностей педагогів в умовах інноваційного освітньо-виховного середовища. *Педагогічний пошук*. 2018. № 3. С. 73–76.
29. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітнологічний дискурс*. 2018. № 1/2. С. 267–278. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.77621>
30. Петренко Л.М. Принцип науковості у відборі змісту навчального матеріалу з матеріалознавства. *Професійне навчання на виробництві*. 2009. № 3. С. 1–16. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2766/1/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9B_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_Copy.pdf
31. Подласий І. П. Педагогіка. Теоретична педагогіка. URL: https://stud.com.ua/18081/pedagogika/svyaz_teoriji_praktikoyu
32. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : постанова Кабінету міністрів України від 01.06.2020 № 585. Дата оновлення: 28.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>
33. Про освіту : Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Дата оновлення: 04.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
34. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 14.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
35. Радкевич В., Романова Г., Бородієнко О. Концептуальні основи практико-орієнтованої підготовки викладачів професійної освіти і навчання. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2018. № 16. С. 5–13. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712992/>
36. Райкова Т. С., Шарапова Т. А., Бердичевська І. Є. Андрагогіка як основа післядипломної освіти. URL: http://dSPACE.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/7507/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-4-%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%87-%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%86%D0%87_186-188.pdf
37. Рибчук О. О. Педагогічна модель розвитку фахової компетентності викладачів ВВНЗ у системі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2017. № 2 (88). С. 231–236. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25272/1/43.pdf> (дата звернення: 04.08.2024).
38. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. В кн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 34–46.

39. Самко А. М., Калюжна Т. Г. Андрагогічні засади освітнього процесу в системі післядипломної педагогічної освіти. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726327/1/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%B6%D0%BD%D0%B0_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96.pdf.
40. Скиба Ю. А., Кочерга Є. В. Моделювання розвитку здоров'язбережувальної та емоційно-етичної компетентностей вчителів у післядипломній освіті. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 3. С. 103–112. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2021-3-47-103-112>
41. Софій Н., Найда Ю., Маланчій В., Семко О. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів : навч.-метод. посіб. Київ, 2018. 174 с
42. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. 654 с.
43. Тімець О.В. Теорія і практика формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2011. 42 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3092/1/aref_Timets.pdf
44. Токарська О. Розвиток професійної компетентності вчителя інформатики основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 011. Житомир, 2021. 329 с.
45. Харченко С. Я. Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях України: монографія. Старобільск: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. 488 с.
46. Яценко С. Л. Сутнісні аспекти особистісно орієнтованої освіти. *Проблеми освіти*. 2015. Вип. 85. С. 116–122. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/19788/1/%D0%AF%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1.pdf> (дата звернення: 03.08.2024).
47. Tynjälä P., Virtanen A., Klemola U., Kostiainen E., Rasku-Puttonen H. Developing social competence and other generic skills in teacher education: applying the model of integrative pedagogy. *European Journal of Teacher Education*. 2016. P. 1–20. URL: 10.1080/02619768.2016.1171314 (date of application: 29.08.2024).
48. Fullan Michael. Leading in a Culture of Change. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Leading_in_a_Culture_of_Change.html?id=7i0KAwAAQBAJ&redir_esc=y (date of application: 27.08.2024).

References

1. Antoshyna, V. (2024). Metodolohiia yak fundamentalna osnova naukovoho doslidzhennia [Methodology as a fundamental basis of scientific research]. *Akademychni vizii [Academic visions]*, 27, 1-7. Retrieved from <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/957> [in Ukrainian].
2. Bashavets, N., & Kasianenko, M. (2023). *Osobystisno-orientovanyi pidkhdid v profesiinii diialnosti vykladacha fizychnoho vykhovannia u zakladakh vyshchoi osvity [Personal-oriented approach in the professional activities of the teacher of physical education in institutions of higher education]*. Retrieved from <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18970/1/Bashavets.pdf> [in Ukrainian].
3. Berezan, V. (2002). Pidhotovka maibutnoho pedahoha do realizatsii innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii [Preparing the future teacher for the implementation of innovative pedagogical technologies]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy [Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems]*, 2, 2, 181-185 [in Ukrainian].
4. Bekh, I. (2002). Profesiino-osobystisna kompetentnist pedahoha u konteksti humanistychnoi osobystisno oriientovanoi osvity [Professional and personal competence of the teacher in the context of humanistic personality-oriented education]. *Naukovi zapysky. Pedahohika i psykholohiia [Proceedings. Pedagogy and psychology]*, 6, 1, 13-19 [in Ukrainian].
5. Buchkivska, V. (2007). *Pedahohichna spadshchyna A. S. Makarenka v konteksti osobystisno oriientovanooho pidkhdodu u vykhovanni [Makarenko in the context of a personality-oriented approach to education]*: monohrafiia. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
6. Bushman, I. (2005). *Systema osvity yak zasib modernizatsii ukrainskoi kultury [The education system as a means of modernizing Ukrainian culture]*. (Extended abstract of PhD diss.). Sumy. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/3407/1/58.pdf> [in Ukrainian].
7. Honcharenko, S. U. (2008). Humanizatsiia osvity [Humanization of education]. In V. H. Kremen (Ed.), *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
8. Honcharenko, S. (1996). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
9. Honcharenko, S. (2007). Metodolohichni zasady pobudovy pedahohichnoi teorii [Methodological principles of constructing a pedagogical theory]. *Shliakh osvity [The way of education]*, 2, 2-10. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706665/1/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F.pdf> [in Ukrainian].
10. Horokhivska, T. (2020). *Zakonomirnosti i pryntsyipy kontseptsii rozvytku profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv tekhnichnykh zakladiv vyshchoi osvity [Regularities and principles of the concept of development of professional and pedagogical competence of teachers of technical institutions of higher education]*. Publishing House «Baltija Publishing». Retrieved from <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/68/1472/3443-1> [in Ukrainian].
11. Dvornyk, O., & Ruban, N. (2024). Intehrativna model osvitnoho seredovyscha rozvytku sotsialnoi kompetentnosti vchyteliv do roboty zi zdobuvachamy osvity u skladnykh zhyttievykh obstavynakh [The integrative model of educational environment for development teachers' social competence in working with learners in difficult life circumstances]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 68, 1, 64-72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.11> [in Ukrainian].
12. Dubaseniuk, O. (2012). *Profesiina pedahohichna osvita: osobystisno oriientovanyi pidkhdid [Professional pedagogical education: a personality-oriented approach]*: monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
13. Yelnikova, H., & Juhman, L. (2022). Zastosuvannia adaptivnooho pidkhdodu v osvitnii diialnosti zakladiv vyshchoi osvity [Application of the Adaptive Approach in the Educational Activities of Higher Education Institutions]. In *Adaptivni protsesy v osviti [Adaptive Processes in Education]*: zb. materialiv (tez dopovidei) 1-ho Mizhnar. nauk. forumu (№ 1 (4), pp. 61-63). Kyiv; Kharkiv [in Ukrainian].
14. Yeromenko, O. (2020). *Adaptivna systema profesiinoi pidhotovky mahistriv z upravlinnia navchalnym zakladom: teoriia i praktyka [Adaptive system of professional training of masters in management of an educational institution: theory and practice]*: monohrafiia. Kharkiv: FOP Panov.A.M. [in Ukrainian].
15. Zhuravska, N. *Profesiinyi rozvytok pedahohichnykh pratsivnykiv: shliakh do zabezpechennia yakosti fakhovoi peredyshchoi osvity [Professional development of pedagogical workers: the way to ensure the quality of professional pre-higher education]*. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726175/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D1%82%D0%B5%D0%B724.06.pdf#page=84> [in Ukrainian].
16. Kaidalova, L. *Teoretychni ta metodolohichni aspekty osobystisno oriientovanooho navchannia [Theoretical and methodological aspects of personality-oriented learning]*. Retrieved from <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/2923/1/1.pdf> [in Ukrainian].
17. Kalenskyi, A. (2018). Metodolohichni pidkhdody do standartyzatsii zmistu profesiinoi osvity [Methodological approaches to standardization of professional education content]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific Bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Professional pedagogy]*, 16, 27-33. DOI: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.27-33> [in Ukrainian].
18. Kalyniuk, S. (2023). Inkluzivna osvita: adaptatsiia do potreb osobystosti u svitli antropotsentrychnykh tsinnosti [Inclusive education: adaptation to personal needs in the context of anthropocentric values]. *Pravova derzhava [Rule of law]*, 52, 21-29. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.52.291731> [in Ukrainian].
19. Kopylova, S. (2012). Vplyv idei adaptivnoi shkoly na rozvytok teorii adaptivnykh system v profesiinii osviti [Influence of ideas of adaptive school on development of the theory of adaptive systems in professional education]. In *Psykholoho-pedahohichni problemy v osvitnomu protsesi [Psychological and pedagogical problems in the educational process]*: zb. nauk. st. II International Scientific and Practical Conference (pp. 140-145). Kharkiv: KhNPU: KhOHOKZ. Retrieved from https://culturehealth.org/hogokz_knigi/Kn_produkc/Zbirnik/1_HNPU2012.pdf#page=140 [in Ukrainian].
20. Kravchuk, L. *Realizatsiia andrahohichnooho pidkhdodu v sistemii pisladyplomnoi osvity [Implementation of the andragogic approach in the system of postgraduate education]*. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12307/1/L_Kravchuk_AZPO_IPPO.pdf [in Ukrainian].
21. Kurlishchuk, I., & Shvyryka, V. (2021). Pedahohichni umovy rozvytku sotsialnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv zasobom volonterskoi diialnosti [Pedagogical conditions for the development of social competence of future specialists by means of volunteer activity]. *ЛОГОС*, 85-87. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/download/8608/8574/> [in Ukrainian].

22. Lisovets, O. (2019). Systemnyi pidkhd do formuvannia sotsialno-pravovoi kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv [System approach to formation of social and legal competence of social workers]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka [Continuous professional education: theory and practice]*, 1/2, 145-151. DOI: [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018\(1-2\)145151](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018(1-2)145151) [in Ukrainian].
23. Maidanyk, O. (2023). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasyv u protsesi profesiinnoi pidhotovky [Promotion of social competence of future primary class teachers in the process of professional training]. *Molodyi vchenyi [A young scientist]*, 1.1 (113.1), 40-44. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-113.1-10> [in Ukrainian].
24. Makarenko, I. (2011). Pryntsypy orhanizatsii monitoryngu yakosti protsesu navchannia u zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh [Principles of monitoring the quality of the learning process in secondary schools]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy [Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects]*, 27, 153-159 [in Ukrainian].
25. Myronchuk, N. (2014). Diialnisnyi pidkhd u profesinii pidhotovtsi maibutnykh pedahohiv do realizatsii funktsii uchytelia-vykhovatelja [The Pragmatist Approach in the Training of Future Teachers to Implement the Functions of the Teacher-Tutor]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu: Pedagogichni nauky [Bulletin of Zhytomyr State University. Pedagogical sciences]*, 4 (76), 85-88. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/13927/1/85-88.pdf> [in Ukrainian].
26. Mysechko, Ye., Astakhova, L., & Mysechko, O. *Dydaktychni pryntsypy formuvannia profesiinnoi kompetentnosti vchytelia [Didactic principles of formation of professional competence of the teacher]*. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/744/1/99maepkv.pdf> [in Ukrainian].
27. Mykhailov, V. (2021). Pedagogichne modeliuvannia rozvytku profesiinnoi kompetentnosti fakhivtsiv iz pytan tsyvilnoi bezpeky v systemi pisladyplomnoi osvity [Pedagogical modeling of the civil security specialists' professional competence development in the system of postgraduate education]. *Akademychni studii. Pedahohika [Academic studies. Pedagogy]*, 1 (3), 50-58. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.9> [in Ukrainian].
28. Molnar, T. (2016). Diialnisnyi pidkhd do orhanizatsii navchalnogo protsesu v pochatkovii shkoli [Activity approach to the organization of the educational process in elementary school]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 1 (132), 76-79 [in Ukrainian].
29. Nykytiuk, I. (2018). Rozvytok profesiynykh kompetentnosti pedahohiv v umovakh innovatsiinoho osvitno-vykhovnogo seredovyscha [Development of professional competencies of teachers in an innovative educational environment]. *Pedahohichniy poshuk [Pedagogical search]*, 3, 73-76 [in Ukrainian].
30. Palamar, S. (2018). Kompetentnisnyi pidkhd yak metodolohichnyi oriientyr modernizatsii suchasnoi osvity [Competence approach as a methodological landmark of modernization of modern education]. *Osvitolohichnyi dyskurs [Educational discourse]*, 1/2 (20/21), 267-278. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.77621> [in Ukrainian].
31. Petrenko, L. (2009). Pryntsyp naukovosti u vidbori zmistu navchalnogo materialu z materialoznavstva [The principle of science in the selection of the content of educational material in materials science]. *Profesiine navchannia na vyrobnyctvi [Professional training on the job]*, 3, 1-16. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2766/1/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9B_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_Copy.pdf [in Ukrainian].
32. Podlasyi, I. *Pedahohika. Teoretychna pedahohika [Pedagogy. Theoretical pedagogy]*. Retrieved from https://stud.com.ua/18081/pedagogika/svyaz_teoriyi_praktikoyu [in Ukrainian].
33. *Pro zabezpechennia sotsialnogo zakhystu ditei, yaki перебувають у складних життєвих обставинах [On Ensuring Social Protection for Children in Difficult Life Circumstances]*: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of 01.06.2022 No. 585, (2022) (testimony of Verkhovna Rada of Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
34. *Pro osvitu [On Education]*: Law of Ukraine as of 05.09.2017 No. 2145-VIII, (2017) (testimony of Verkhovna Rada of Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
35. *Pro okhoronu dytynstva [On Child Welfare]*: Law of Ukraine as of 26.04.2001 No. 2402-III, (2001) (testimony of Verkhovna Rada of Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
36. Radyevych, V., Romanova, H., & Borodiienko, O. (2018). Kontseptualni osnovy praktyko-orientovanoi pidhotovky vykladachiv profesiinnoi osvity i navchannia [Conceptual foundations of future VET teacher's training]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnicnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika [Scientific Bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Professional pedagogy]*, 16, 5-13. DOI: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.16.5-13> [in Ukrainian].
37. Raikova, T., Sharapova, T., & Berdychevska, I. *Andrahohika yak osnova pisladyplomnoi osvity [Andragogy as the basis of postgraduate education]*. Retrieved from http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/7507/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-4-%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%87-%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%86%D0%87_186-188.pdf [in Ukrainian].
38. Rybchuk, O. (2017). Pedagogichna model rozvytku fakhovoi kompetentnosti vykladachiv VVNZ u systemi pisladyplomnoi osvity [Educational Model Of Teachers Hmei Professional Competence In Post-Graduate Education]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka [Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University]*, 2 (88), 231-236. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/25272/1/43.pdf> [in Ukrainian].
39. Savchenko, O. (2004). Uminnia vchytysia yak kliuchova kompetentnist zahalnoi serednoi osvity [Ability to learn as a key competence of general secondary education]. In *Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraiynski perspektyvy: Biblioteka z osvitnoi polityky [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy]* (pp. 34-36). Kyiv: «K.I.S.» [in Ukrainian].
40. Samko, A., & Kaliuzhna, T. (2021). *Andrahohichni zasady osvitnogo protsesu v systemi pisladyplomnoi pedahohicnoi osvity [Andragogical Fundamentals Of The Educational Process In The System Of Postgraduate Pedagogical Education]*. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726327/1/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%B0%BB%D1%8E%D0%Bf%D0%BD%D0%B0_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96.pdf [in Ukrainian].
41. Skyba, Yu., & Kocherha, Ye. (2021) Modeliuvannia rozvytku zdoroviazbezrehzuvalnoi ta emotsiino-etychnoi kompetentnosti vchyteliv u pisladyplomni osviti [Modeling The Development Of Teachers' Health Saving And Emotional And Ethical Competencies In Postgraduate Education]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnogo pedahohicnogo universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Pedagogical sciences]*, 3, 103-112. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2021-3-47-103-112> [in Ukrainian].
42. Sofii, N., Naida, Yu., Malanchii, V., & Semko, O. (2018). *Inklyuzyvne navchannia v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: kerivnyctvo dlia treneriv [Inclusive education in institutions of general secondary education: a guide for coaches]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
43. Sukhomlynskyi, V. (1976). *Vybrani tvory [Selected works]* (5 vol.). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
44. Timets, O. (2011). *Teoriia i praktyka formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnogo vchytelia heohrafi u protsesi profesiinnoi pidhotovky [Theory and practice of formation of professional competence of the future geography teacher in the process of professional training]*. (Extended abstract of D diss.). Cherkasy. Retrieved from https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3092/1/aref_Timets.pdf [in Ukrainian].
45. Tokarska, O. (2021). *Rozvytok profesiinnoi kompetentnosti vchytelia informatyky osnovnoi shkoly zasobamy informatsiino-komunikatsiynykh tekhnolohii [Development of professional competence of a basic school computer science teacher by means of information and communication technologies]*. (PhD diss.). Zhytomyr [in Ukrainian].
46. Kharchenko, S. (2016). *Systemnyi pidkhd u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh Ukrainy [Systematic approach in modern pedagogical research of Ukraine]*: monograph. Starobilsk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
47. Yatsenko, S. (2015). *Sutnisni aspekty osobystisno oriantovanoi osvity [Essential aspects of personality-oriented education]. Problemy osvity [Problems of education]*, 85, 116-122. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/19788/1/%D0%AF%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1.pdf> [in Ukrainian].
48. Tynjälä P., Virtanen A., Klemola U., & Kostianen E. (2016). *Rasku-Puttonen H. Developing social competence and other generic skills in teacher education: applying the model of integrative pedagogy. European Journal of Teacher Education*, 1-20. DOI: 10.1080/02619768.2016.1171314.
49. Fullan, Michael. *Leading in a Culture of Change*. Retrieved from https://books.google.com.ua/books/about/Leading_in_a_Culture_of_Change.html?id=7i0KAWAAQBAJ&redir_esc=y.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 16.09.2024